

БЛАГОДІЙНИЦЬКА ТА МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО У ЦАРИНІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ

Наталія Божко

Кафедра українознавства
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

Леонід Цубов

Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національний університет “Львівська політехніка”

© Божко Н., Цубов Л., 2015

На основі аналізу наукових джерел висвітлено життєвий шлях митрополита Андрея Шептицького, здійснено спробу простежувати його благодійницьку і меценатську діяльність у царині культурно-мистецької спадщини, підкреслено значущість і вплив його сподвижницької праці на духовно-культурний розвиток українського народу.

Ключові слова: греко-католицька церква, А.Шептицький, Галичина, меценатство.

On the basis of analysis of scientific sources in the given article was made an attempt to highlight the life of the metropolitan Andrey Sheptytskyi, follow his charity and patronage activities in the field of cultural - artistic heritage and emphasize the importance and impact of its work on stimulus spiritual and cultural development of the Ukrainian people.

One of the most powerful figures of the 20th century who had extraordinary authority and influence on Ukrainian history and culture was the figure of AndreySheptytskyi. His personality harmoniously combines not only encyclopedic erudition and spiritual grace but also extraordinary gift of a leader who founded schools, academies, supported theological studios, secular education, media and the arts.

The purpose of this article is to recollect Metropolitan's life, and especially his sacrificial patronage activities in the field of promotion of Ukrainian culture. This year the Ukrainian community will celebrate 150th birth anniversary of A. Sheptytskyi.

There are a number of works devoted to the life of AndreySheptytsky. They mostly relate to his church and public activities. Studies have drawn attention to the charities of the metropolitan. These works include research of L. Voloshyn, O. Gavryliuk, O. Kravchenyuk, L. Roshchina, O. Sydor, etc.

Unfortunately, there aren't so many integrate works on the current subject. Therefore, an aim of the paper is an attempt to analyze the philanthropic activity of the metropolitan Sheptytsky. The scientific significance of the theme is complemented by its political relevance in a modern life of Ukraine.

Today Ukrainians as never before understand the meaning of words to be a benefactor and philanthropist. Especially when trouble hit on our land and numerous people need help. The activity of volunteers of various NGOs indicates a large number of people who selflessly and sincerely helping people who are in need. One should remember that the history of our nation is full of charity – generous, selfless and truly Christian. A striking example of this is the life of religious and civic activist AndreySheptytskyi.

The metropolitan has paid much attention to the development of cultural and educational life of Galicians. It contributed to the awakening of national consciousness of Ukrainian population. In 1902, the Metropolitan assisted to the opening of Ukrainian school in Stanislav, and in 1910 at a meeting in Vienna of the House of lords insisted on establishing of Ukrainian university in Lviv. In 1913 the Austrian Emperor issued a decree according to which Ukrainian university in Lviv was opened September 1, 1916. The Russian Empire accepted this fact hostile. Therefore, when the First World War began and Russian troops entered the territory of Galicia. The Metropolitan A. Sheptytsky was arrested and taken away to Russia as Ukrainian patriot.

It is necessary to distinguish A. Sheptytskyi patronage in the preservation and development of Ukrainian art. The Metropolitan believed that an essential step in the development of the spirituality of the Ukrainian people is a conservation Ukrainian iconography. In support of this idea the Church Museum was opened in 1905. Later it received the status of Ukrainian National Museum of Lviv. The museum's funds saved one of the largest collections of Ukrainian icons due to the financial assistance of A. Sheptytskyi and hard and dedicated work of a museum director I. Svietsitskyi and his colleagues.

Thus, in 1905 the Metropolitan purchased 15 thousand exhibits for the museum totaling 2 million kroons. And later A. Sheptytskyi managed to buy a magnificent palace to improve preserve of Ukrainian museum rarities (present address - 42 Dragomanova Street).

Metropolitan not only kept the spiritual heritage of the past, he also saw the need to contribute to the future development of Ukrainian culture, training and education of future national artistic intelligentsia. A. Sheptytskyi offered to create an artistic school for talented Ukrainian youth who have brought the Ukrainian art from the state of provincialism and obscurantism to the next level by using their education and talent. The Metropolitan invited to Lviv from Krakow O. Nowakowski, who supported him financially. They have commonly developed an implementation of workshops for young artists. In 1923-1935 the first Ukrainian art school in Galicia started its work.

AndreySheptytskyi led the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) in a difficult period for our nation. But he knew that the only real opportunity to prove to the world the existence of the nation is to show its creative spiritual greatness. As a head of the church and wealthy man, he had a great chance to implement this idea. The metropolitan devoted himself to serving God and protection of the interests of the Ukrainians.

Thus, the figure of the metropolitan A. Sheptytskyi is one of the most outstanding in our modern history. He is an example of a comprehensive gifted person with a deep analytic mind who has managed to be a good leader of Ukrainian Greek Catholic Church. AndreySheptytskyi had an active political and social position, patriotism and a spirit of aristocrats.

Key words: Greek Catholic Church, A. Sheptytsyi, Galicia, patronage.

Однією з надзвичайно авторитетних та впливових на українську історію і культуру ХХ ст. був Андрей Шептицький. У його особі разом з енциклопедичною освіченістю і духовною витонченістю, гармонійно поєднувався надзвичайний дар організатора, який засновував школи та академії, підтримував богословські студії та світську освіту, пресу і мистецтво.

Метою цього наукового повідомлення є бажання у рік, коли українська громада відзначатиме 150-річчя з дня народження А. Шептицького, нагадати життєвий шлях митрополита, і особливо, його жертвну меценатську діяльність у царині сприяння розвитку української культури.

Життя та діяльність Андрея Шептицького вивчено у багатьох працях. Переважно вони стосуються його церковної та громадської діяльності. У дослідженнях звертали увагу і на благодійницьку діяльність митрополита. До таких робіт слід зарахувати дослідження Л. Волошин [1], О. Гаврилюка [3], О. Кравченюка [6], Л. Рошійої [11], О. Сидора [12] та ін.

Однак, узагальнювальних праць з визначеної проблеми, на жаль, є небагато. Тому метою статті є спроба проаналізувати меценатську діяльність митрополита Шептицького. Наукова значущість теми доповнюється її політичною актуальністю у сучасному житті України.

Сьогодні українці, як ніколи, зрозуміли значення слів бути благодійником, меценатом. Особливо, коли на нашу землю прийшла біда і багато людей потребують допомоги. Діяльність волонтерів, різноманітних громадських організацій свідчать про велику кількість людей, які самовіддано і щиро допомагають ближньому. У такі моменти слід пригадати, що історія нашого народу сповнена благодійництва – широкого і безкорисливого, посправжньому християнського. Яскравим прикладом цього є життєвий шлях релігійного і громадського діяча Андрея Шептицького.

Митрополит Андрей Шептицький походив з давнього українського боярського роду, який наприкінці ХVІІІ ст. був полонізований. Молодий шляхтич отримав освіту на юридичних факультетах Краківського та Вроцлавського університетів. Здобув науковий ступінь доктора права. Однак у 1888 р. відмовився від світського життя і вступив до монастиря отців-василіан у м. Добромилі, присвятивши себе служінню Богу. Згодом у Кракові навчався на теологічному факультеті, отримавши ступінь доктора теології та філософії. У 1892 р. був висвячений на священника у Перемишлі, згодом – магістр ченців у Добромилі, а з 1896 р. – ігумен монастиря св. Онуфрія у Львові. Там з ініціативи Шептицького заснують друкарню, де почали видавати релігійні книги. А з травня 1897 року побачив світ перший номер релігійного часопису “Місіонер” накладом до 10 тис. примірників. Крім того, ігумен викладав моральну догматику та теологію у вищій школі отців Василіан у Кристинополі. Це зробило молодого священника досить відомим, як у церковних колах Галичини, так і серед народу. Невдовзі на вимогу настоятелів о.Андрей погоджується прийняти сан єпископа.

17 вересня 1899 р. Папа Лев ХІІІ призначає Шептицького єпископом Станіславівським. У першому ж Пастирському листі до вірних, А. Шептицький визначає свої пріоритети священницької діяльності: “...Усю свою і Вашу увагу хочу звернути та ті невідрадіні відносини у Вашому дочасному житті. Отже, на Ваше здоров’я, добробут, просвіту – і всі наші спільні народні інтереси” [13, с. 89]. Він зустрічається з людьми, сповідає, їздить єпархією. Побував на Гуцульщині і Буковині. У Станіславі молодий єпископ заснував греко-католицьку семінарію, передавши капітулі 4000 примірників цінних книг із власної бібліотеки.

Після смерті митрополита Юліана Куїловського Папа Лев ХІІІ призначає його митрополитом

Галицьким і Львівським. Інтронізація відбулася у соборі св. Юра 17 січня 1901 р. Очолівши цю високу церковну посаду А. Шептицький, не тільки оздоровив і зміцнив греко-католицьку церкву, але й досить активно долучився до участі в соціально-політичному і культурному житті Галичини. Так, Шептицький був депутатом Галицького Сейму і членом Палати панів австрійського парламенту у Відні, де відстоював інтереси українського населення. У січні 1906 р. А. Шептицький очолив делегацію до імператора Франца Йосифа I, яка поставила питання про надання українському населенню рівних прав з іншими народами, що проживають в імперії.

Велику увагу митрополит звертав на розвиток культурно-освітнього життя галичан, чим сприяв пробудженню національної свідомості українського населення. У час української бездержавної історії, представники панівної (австрійської і польської) культури прагнули асимілювати кращий елемент українського народу в імперське культурне середовище, а сам народ виховати законслухняним, але позбавленим власної історичної пам'яті і можливості до розвитку. Митрополит А. Шептицький був переконаний, "що фонди, віддані на піднесення культурного життя й науки, є не видатками, а радше інвестиціями, які приносять велику користь" [3, с. 15].

Для здійснення цієї благородної справи митрополит використовував багато власних коштів, які він отримав у спадок. Окрім того, у його розпорядженні знаходилися маєтки митрополії, передусім великі простори лісів у Карпатах. Символічно, що коштів з них ледве вистачало на утримання його попередників. А суворе аскетичне життя митрополита Андрея давало змогу практично усі доходи з цих маєтностей спрямувати на благодійні дії.

Це певною мірою стосувалося й збереження національно-культурної спадщини. Уже в 1901 році Андрей Шептицький звернув увагу на потребу створення й утримання церковних парафіяльних архівів, що займалися б збереженням пам'яток минулого. Митрополит, виконуючи місію духовного наставника, скеровував священників Греко-Католицької Церкви дбайливо збирати й оберігати народні духовні цінності. Так постав перший український церковний музей.

Ця виняткова культурна ініціатива, яка мала для українців непересічне значення, з'явилась у лютому 1905 року як приватна фундація під назвою "Церковний музей". Основу фондів становила особиста колекція митрополита, який подарував близько 10 тисяч предметів та утримував музей за особисті кошти. Для експонування збірки у 1911 р. А. Шептицький придбав віллу й власним коштом облаштував її під музейні потреби.

13 грудня 1913 року у Львові сталась велика історична подія. А. Шептицький подарував цей музейний комплекс (сьогодні це вул. Драгоманова, 42) із зібраною колекцією українського мистецтва народів. Промовивши: "Во ім'я Боже, odkриваючи Національний музей, передаємо все те нашому народові, нашій молоді, теперішній і будучій, – щоб цей наш Національний музей став осередком культурної та наукової праці" [2]. Того ж дня експозиція була відкрита для відвідувачів.

На створення музею митрополит витратив 2 млн довоєнних австрійських крон і забезпечував його утримання впродовж всього життя. Тільки у 1931 р. А. Шептицький передав музею 8770 різноманітних експонатів. Серед них – рукописи XV–XVIII ст., стародруки, ікони, твори живопису та графіки тощо [11, с. 178]. До кінця міжвоєнного періоду (30-ті роки XX ст.) музей нараховував близько 80 тисяч експонатів і складався з 10 відділів: археологічного, народного мистецтва, церковної старовини, історичних пам'яток культури, нумізматики і сфрагістики, архіву, книгозбірні стародруків, українських, а також слов'янських рукописів [3, с. 15].

За меценатської підтримки митрополита вагомих внесок у збереження української національної спадщини зробили викладачі та студенти Львівської богословської академії, яка розпочала функціонувати у 1929 р. Продовжуючи традиції представників "Руської Трійці" і добре розуміючи значення для виховного процесу пам'яток національної культури, потребу їх пошуку і збереження, ректор академії Йосиф Сліпий заснував у навчальному закладі музей. Директором музею став відомий дослідник церковної архітектури Михайло Драган. До професорсько-викладацького складу академії, на той час, входив і відомий український археолог Ярослав Пастернак. Протягом 30-х років XX ст. він разом із студентами-богословами, за матеріальної підтримки митрополита А. Шептицького, виявив і розкопав низку археологічних пам'яток на Галичині.

У 1925 р. А. Шептицький стає дійсним членом Наукового Товариства імені Т. Шевченка у Львові. Він всебічно підтримував діяльність товариства у збереженні пам'яток української культури, а також відтворенню забутих сторінок нашої історії. Як представник митрополічєї консерваторської комісії А. Шептицький підтримав ініціативу НТШ у дослідженні княжого Галича. Впродовж шести років фінансував ці розкопки. Протягом 1937–1938 років археологічна експедиція Я. Пастернака розкопала фундаменти одного із найдревніших храмів в історії Галицького князівства – Успенського собору [14, с. 39].

Так, відкриття фундаментів Успенського собору княжого Галича стало значною подією в

тогочасному науковому і культурному житті краю. Були знайдені неспростовні докази існування української державності у XII ст. на території польської держави, влада якої на той час це заперечувала.

Уся меценатська діяльність митрополита була спрямована, перш за все, на підтримку і виховання молоді. Саме для неї він засновував школи, бурси, інститути. Зокрема, у 1902 році митрополит сприяв відкриттю української гімназії у Станіславі. Згодом було відкрито Дівочу гімназію сестер-василіянок, якій владика подарував будинок, також було збудовано будинок бурси “Рідна школа” для 120 учнів у Львові. Впродовж 20-х років XX ст. у митрополичих будинках при храмі св. Юра працювала Українська народна школа ім. Б. Грінченка, а у передмісті Львова Шептицький придбав три будинки під приміщення Української народної школи імені князя Лева, міської української школи ім. М. Шашкевича та читальню “Просвіти” [6, с. 235].

У 1910 р. на засіданні Палати панів у Відні А. Шептицький потребував створити український університет у Львові. Не без зусиль митрополита у 1913 р. австрійський імператор видав декрет, згідно з яким український університет у Львові мав відкритися 1 вересня 1916 р. Показово, що Російська імперія сприйняла цей факт негативно. Тому, коли спалахнула Перша світова війна і російські війська ввійшли на територію Галичини, митрополита А. Шептицького було заарештовано і вивезено вглиб Росії як українського патріота. Митрополита ув'язнили спочатку в Курську, згодом у Суздальському монастирі-тюрмі як еретика й антидержавного злочинця. На арешті митрополита особливо наполягали царський губернатор Галичини граф Бобринський і єпископ Холмський Євлогій, відчуваючи значний вплив Шептицького на український народ.

Повернувшись до Львова із заслання у 1918 р., А. Шептицький займав досить активну позицію щодо проголошення та визнання української державності, тому підтримував українських політиків. Переконавав їх, що не можна розчаруватися й опускати руки, навіть тоді, коли світ і Європа відвертаються від вас. Вірив, що Україна як самостійна держава обов'язково буде, але для цього потрібно усім працювати, і насамперед, виховувати українську молодь. В одному із пасторських послань він так звертався до неї: “Ви молоді літами, а чувствами гарячі. У Вас могутнє почування любові до Вітчизни; воно домагається діл, до діл взиває. Витривайте у службі цієї любові й не жалуйте жертв таких, яких вимагає народна справа у теперішній хвилі...” [9, с. 319].

Митрополит дбав про організацію фахової підготовки молоді. Віддав свої землі для садівничої школи в с. Липованні, а для хліборобської – у с.

Коршові [5, С. 1086]. Клопотав перед чеським урядом про збереження української господарської академії в Подєбрадах, де протягом 1922–1935 рр. навчалися десятки галичан. Він підтримував дитяче спортивне товариство “Пласт”, подарувавши йому для літніх таборів свій маєток у с. Підлютому, а в с. Черчі – для організації дитячого відпочинку. Особливу увагу звертав на дітей з убогих родин, дітей-сиріт, які втратили батьків та рідних під час Першої світової війни. Для них на кошти церкви було відкрито низку сиротинців. Сам А. Шептицький подарував цим дитячим притулкам обладнання та меблі, куплені у 1917 р. на суму 2,5 тис. австрійських крон [15, с. 77].

Андрея Шептицького турбував не тільки духовний розвиток його пастви, але й тілесне здоров'я людей. В умовах чужої державності, коли українці були позбавлені можливості користуватися послугами медичних установ, а українські лікарі відчували дискримінацію під час оформлення на роботу, митрополит підтримав ідею заснування “Народної лічниці” у Львові.

Організаційні питання й облаштування лічниці взяв на себе Євген Озаркевич – випускник Віденського університету. Він був засновником першої організації лікарів-науковців “Лікарської комісії” при НТШ у 1898 р., і як ніхто інший, знав про становище медичних закладів Західної України. Євген Озаркевич виступив з ініціативою відкриття у Львові “Народної лічниці”, яка б згодом стала клінічною базою для медичного факультету Львівського університету. Його ідею підтримали представники західно-української інтелігенції: Кость Левицький, Осип Онишкевич, Михайло Глиджук, Михайло Коцюба та Петро Сушкевич. Кошти на народну лікарню збирали усією українською громадою, але окремо слід відзначити допомогу митрополита А. Шептицького. На розбудову та облаштування лічниці А. Шептицький передав 7 тис. крон та віддав свій будинок на узбіччі Святоюрської гори (сьогодні це вул. Озаркевича № 4).

1 жовтня 1903 р., завдяки спільним зусиллям львівської громади, була відкрита амбулаторія “Народної лічниці”, де отримували безкоштовну медичну допомогу мешканці Львова і всієї Галичини, незалежно від походження, національності чи віровизнання. Спочатку обладнали сім кімнат, де розмістилися відділи внутрішніх хвороб, дитячий, хірургічний, дерматологічний та інші. Допомогу людям надавали фахівці, представники різних національностей, яких об'єднав і фінансово підтримав митрополит для цієї безкорисливої справи [8, с. 1185].

Митрополит не тільки зберігав минулу духовну спадщину, турбувався про здоров'я українців, він також бачив необхідність сприяти розвитку

української культури, підготовці і вихованню майбутньої національної мистецької інтелігенції. За ініціативою А. Шептицького необхідно було створити мистецьку школу талановитої української молоді, яка б згодом, завдяки своїй освіті і таланту, вивела українське мистецтво із стану провінційності й обскурантизму. Для цієї мети митрополит запрошує до Львова із Кракова Олексу Новаківського, підтримує його матеріально і разом розробляють плани щодо функціонування майстерні молодих митців. У 1923–1935 рр. у будинку, який придбав Шептицький, і де жив з родиною О. Новаківський, почала діяти перша в Галичині українська художня школа [7, с. 79–80].

У школі Олекси Новаківського розпочали свій творчий шлях митці, які згодом стали пропагандистами українського мистецтва не лише у Європі, а й США, Канаді та Австралії. Серед них С. Гординський, Е. Козак, А. Малюца, В. Ларвський, М. Мороз, Л. Перфецький, З. Зарицька-Омельченко, І. Нижник-Винників, Я. Крушельницький та ін. [7, с. 80].

Необхідно виокремити меценатську діяльність А. Шептицького у збереженні і розвитку українського театрального мистецтва. Зусиллями Андрея Шептицького у міжвоєнний період утворювались і підтримувались українські професійні театральні товариства. Зокрема, відомо про його меценатську підтримку кооперативу “Український театр”, що утворився у Львові у 1923 р. з метою координації цілісного українського театрального процесу у Східній Галичині [5, с. 603].

Так, митрополит Андрей Шептицький очолив УГКЦ у складний період існування нашого народу. Але він знав, що єдина реальна можливість довести світові існування народу – показати його духовну творчу велич. Як очільник церкви і заможна людина митрополит мав великі можливості для реалізації цієї ідеї, а як українець пресвятив себе служінню Богу й інтересам свого поневоленого народу.

Постать Андрея Шептицького – одна з найвизначніших в українській новітній історії. Всебічна обдарованість митрополита, його глибокий аналітичний склад розуму і сьогодні асоціюється з мудрою діяльністю керманіча Греко-Католицької Церкви, громадського та політичного діяча, з рідкісним в українському суспільстві типі справжнього аристократа духу.

1. Волошин Л. Митрополит Андрей Шептицький – опікун і меценат українського мистецтва. <http://www.christusimperat.org/uk/node/22593>. 2. Гах І. Великий дар митрополита // ZBRUC. 16.06.2013. 3. Гаврилюк О. Підтримка митрополитом Андреем Шептицьким пам'ятко-охоронної діяльності на західноукраїнських землях у 1920–1930-х роках. Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, – Вип. 5. – 2010. 4. Довідник з історії України (А-Я). – К. : Генеза, 2001. 5. Історія культури України. – К. : Наукова думка. – Т. 5. – Кн. 2. 2011. 6. Кравченко О. Хроніка життя і діяльності митрополита Шептицького // Патріархат. За єдність церкви і народу. – 1991. 7. Літопис національного музею у Львові. № 3(8). – Львів, НМЛ, 2004. 8. Народна лічниця // Енциклопедія українознавства. Т. 5. перевидання в Україні. – Львів, 1996. 9. Пасторський лист сімох галицьких греко-католицьких владик. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У дев'яти томах. Т. VII. 20–40-ві роки ХХ ст. – К. : Дніпро, 2001. 10. Рясевич В. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-політичної консолідації українців (1900–1918 роки). – Львів, 2000. 11. Роціна О. Меценатська діяльність митрополита Андрея Шептицького // “Наука. Релігія. Суспільство” № 1. 2008. 12. Сидор О. Національний музей у Львові в історії музейництва Галичини кінця ХІХ початку ХХ ст. // Літопис національного музею у Львові. – № 3 (8), НМЛ, 2004. 13. Суханова З., Матлашенко Н. Андрей Шептицький: реалії хресного шляху // Дзвін. – № 1. – 1991. 14. Фіголь М. Мистецтво Стародавнього Галича. – К. : Мистецтво, 1997. 15. Цегельський Л. Митрополит Андрей Шептицький. Короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. – Львів, 1995.